

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU ESCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

<p>Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe 1/2 an: cor. 5. În străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.</p>	<p>REDACȚIA: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Stefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu și Dr. Alexandru Rusu.</p>	<p>Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Balázssfalva.</p>
--	--	---

„În acesta învinge!”

313—1913.

Cuvintele puse în fruntea acestor șire trezesc în sufletul fiecărui creștin amintirea semnului ceresc al sfintei Cruci, în numele căreia împăratul Constantin cel mare a biruit lângă podul milvic, la 28 Octomvrie 312, oștile păgâne ale rivalului său Maxențiu. Iar amintirea acestei biruințe, căreia la începutul anului următor (313) i-a urmat edictul izbăvitor dela Milan, deoparte ne umple sufletul de-o mângăiere cerească pentru încetarea atâtor fărădelegi, cari au făcut să curgă râuri de sânge creștin, iar de altă parte întărește în noi credința în dumnezeirea aceluia așezământ, ale cărei temelii de stâncă, puse de Mântuitorul, răsar în urma ei de sub pământ, pentru ca să vestească lumii păgâne, că nici porțile iadului nu le vor putea înfrânge.

Viziunea Crucii minunate, împletite din literile inițiale grecești ale numelui lui Hristos, de asupra căreia, în bătaia razelor soarelui din amiază, străluceau cuvintele: *ταύτην νίκα* — în acesta învinge!, nu este numai o credință pie și cu atât mai puțin o scornitură, ci un fapt istoric, care nici decât nu poate fi tras la îndoială. Istorisirea lui amănunțită, făcută de biograful marelui împărat, episcopul-istoric Eusebiu din Cesarea, care pentru întărirea celor scrise de dânsul se provoacă la declarațiile făcute sub jurământ de însuș împăratul, se confirmă și prin mărturiile lui Lactanțiu și ale mai multor panegirici păgâni, cari s'au ocupat de viața lui Constantin. Însuș decretul împărătesc din Milan a fost dat — cum spune chiar împăratul — din recunoștință pentru ajutorul dumne-

zeesc, de care s'a împărtășit în măsură atât de însemnată. Convertirea împăratului, care după biruința sa asupra lui Maxențiu a intrat în șirul catehumenilor, pentru ca mai târziu să se curețe prin chiar apele botezului, apare și din creșterea creștină dată copiilor săi, apoi din multele ordinațiuni, cari favorizau în mod deosebit lățirea creștinismului, și peste tot din întreagă ținuta de după 312 a marelui desrobitor al creștinilor. Fiindcă însă o astfel de schimbare sufletească, care se înfăptuește ca din senin în toiu răsboiului și care pe urmă continuă a-și rămâne consecventă, nu se poate explica decât prin admiterea înrăuririi nemijlocite alui Dumnezeu — viziunea semnelor ceresc câștigă în această convertire o nouă proptă a adevăratății sale istorice. Iar din toate aceste rezultă, că apologetica creștină poate înșiră această minune cu tot dreptul în șirul acelor minuni, cari formează scheletul dovezilor sale, prin cari arată originea dumnezească a religiei creștine.

*

Pe urma decretului din Milan, dat de împăratul Constantin în deplină înțelegere cu soțul său de stăpânire, cu Liciniu, Biserica creștină, care până atunci trebuia să se ascundă dinaintea asupritorilor prin peșteri și catacombe, a ieșit la suprafață. Se bucură ea și mai înainte de o lățire foarte însemnată, precum reiese și numai din întâiul săbor a toată lumea, ținut la Nicea cu abia 12 ani în urmă (325), la care au luat parte nu mai puțin ca 318 episcopi, dar e firesc, că sub scutul legilor constantiniene, lățirea ei, să ia un avânt, ce nici visă nu se putea mai înainte. Puterea lăuntrică a religiei creștine a consolidat așa de mult așezământul dumnezeesc al Bisericii, încât de zidurile ei s'au frânt mai târziu toate valurile potrivnice. Mărețele domuri, dintre cari cele mai vestite au fost zidite din partea însuș împăratului și a mamei sale a sf. Elena, stăteau la început alătura cu templele zeilor, iar mai târziu le-au luat locul pe toată linia, fiind pentru toate vremile o mărturie grăitoare a biruinței binelui și păcii creștine asupra destrăbălării păgâne.

Așa fiind, nu e mirare, dacă pe paginile istoriei Bisericii lui Hristos, anul 313 s'a însemnat cu litere de aur, alătura de numele aceluia, care s'a învrednicit să fie cel dintâiu și cel mai mare împărat creștin. Și dacă acum, în 1913, când se împlinesc 16 secole dela edictul, care a chemat Biserica la o nouă viață, când arborele Bisericii, răsărit dintr'un mic grăunte

de muștar, și-a lătit crengile sale asupra întregului pământ, lumea creștină ține să reîmprospeteze amintirea acelor zile minunate, în cadrele, potrivite cu măreția și însemnătatea lor, ale unui jubileu a întregii Biserici — aceasta iarăș nu este, decât un lucru, care nu putea să nu se facă.

Și s'a făcut! La inițiativa urmașului sf. Petru, capul firesc al creștinătății, încă la începutul anului trecut s'a constituit în Roma un comitet, în frunte cu cardinalul Cassetta, căruia i-s'a încredințat elabiorarea unui plan al serbărilor jubilar. În acest plan, care încă din vara anului trecut are aprobarea Sfântului Părinte, se prevede ridicarea unui monument în apropierea „Ponte Milvio“-lui, care să veșnicească în mod vrednic amintirea biruinței câștigate acolo, și afară de aceea aranjarea de festivități jubilar în toată lumea catolică, precum și scoaterea de broșuri științifice și pentru popor, în cari să se lămurască însemnătatea jubileului.

În ce privește partea primă, comitetul a convenit asupra ridicării unei basilice mărețe, a cărei piatră de temelie s'a și pus deja, încă în 17 Octomvrie 1912, din partea card. Cassetta, în apropierea nemijlocită a podului istoric. Basilica se ridică pe cheltuiala sf. Părinte: din contribuiriile întregii lumi catolice.

Lucrările, cari privesc celelalte puncte ale planului de acțiune, au fost inițiate prin o circulară a comitetului central către toți episcopii catolici, în care sunt invitați să concurgă după puteri la reușita jubileului. După cum se scrie, în foarte multe părți s'au și constituit comitete locale, din rapoartele cărora reiese, că afară de aranjarea anumitor serbări jubilar, grija de căpetenie le este pregătirea pelegrinajelor la Roma, unde, prea firește, serbările vor fi mai mărețe ca ori unde, continuându-se, în deosebite forme și locuri, peste întreg anul jubilar. Un plan amănunțit al serbărilor din Roma, se dă la „Cronica“ acestui număr al revistei.

*

Din acest jubileu al întregii creștinătăți, Biserica noastră încă va trebui să-și ia partea sa. Ce-i drept, mizeriile de ordin material și mai ales spiritual, cari au făcut, ca și participarea noastră în mod activ la congresul euharistic din Viena, să nu reușească, apasă încă și acum cu toată greutatea asupra Bisericii noastre. Se prea poate deci, că încercarea de-a înjghebă, după pilda altor neamuri, un impozant pelegrinaj la mormintele căpeteniilor Apostolilor și la locurile unde s'au

petrecut mărețele fapte, cari trezesc o lume întreagă la jubilar, să nu aibă resunetul cuvenit, înecându-se însuflețirea curată în noroiul patimilor răsculate. Se poate chiar și aceea, că ținând seamă de durerea ce stăpânește sufletele mulțimii, pentru dismembrarea fără orice rost a mai multor zeci de mii de credincioși din corpul provinciei noastre mitropolitane, să nu se găsească nici un singur glas, care să cerce a porni o mișcare în această direcție. Da, se poate! Dar cu toate aceste, repet: nu se poate îngădui ca acest an jubilar să treacă peste noi, fără ca Biserica noastră să culeagă din bogăția ideilor și sentimentelor, pe cari el le aruncă la suprafață — partea ce i-se cuvine.

Jubileul Crucii biruitoare, care e signatura acestui an, trebuie să trezească în noi, înainte de toate, conștiința vie, că facem parte din Biserica adevărată a lui Hristos, căreia atât de minunat i-se potrivește viziunea împăratului Constantin: biruința prin Cruce! Toată istoria lățirii și conservării Bisericii lui Hristos este o continuă repetare și întrupare ale aceleiaș idei jubilar: *τοῦτο νίκα*, și apologetica creștină tocmai pe temeiul acestei idei făurește din această istorie unul din cele mai puternice argumente a originii dumnezeiești ale acestei Biserici. Din înțelegerea acestor adevăruri se desprinde cu cea mai mare ușurință gândul, care un singur moment nu-i permis să-l scăpăm din vedere, că Biserica noastră încă trebuie să biruească asupra tuturor dușmanilor săi, și încă chiar prin crucea durerilor vremii de față. Pe urma acestui gând trebuie să prindă rădăcini adânci în sufletul nostru, virtutea încrederii în puterea înăscută acestei Biserici, ocrotite cu braț înalt de acelaș Dumnezeu atotputernic, care a făcut ca locul biruitoarei „aquile“ romane, să-l ia semnul sfintei Crucii. Da, Dumnezeu nu poate să lipsească de ajutorul său această Biserică, care, prin felul său de a fi, într'un anumit înțeles, și Biserica națională, este mai mult ca oricare alta Biserică particulară, poarta prin care Bisericile naționale ale Răsăritului vor putea intra în sinul adevăratei Biserici a lui Hristos!

Acest gând trebuie să întărească și încrederea în puterile noastre proprii. Pe mințile și inimile, cari stau în serviciul acestei Biserici, s'a înstăpânit adecă în vremea din urmă, — de ce să n'o spunem? — un fel de resignare, omorătoare a oricărei porniri mai pline de demnitate, care crede, că are dreptul, dacă nu chiar datorința, să se refugieze în dosul

frazelor banale: „Nu mai putem face nimic! Ne-a părăsit Viena, și ne-a abandonat până și Roma.“ În fața acestei stări de lucruri, care constituie o mare primejdie pentru Biserica noastră, nimic nu poate fi mai binevenit decât un curent puternic, care să ne scoată din această dispoziție mohorâtă a sufletelor. Nu e nici o nevoie să mai cercăm după cauzele adevărate, cari au contribuit la știrbirea provinciei noastre bisericești, dar putem spune cu inima liniștită, că Roma nu ne-a părăsit, și mai ales — nu ne-a părăsit: Dumnezeu. — Iar dacă Dumnezeu e cu noi, cine-i împotriva noastră!...

În lumina acestei credințe, nu se poate ca anul jubilar să nu rodească pe seama Bisericii noastre o îngrijire mai bună a credincioșilor de la periferii și o mai intimă și mai nemijlocită atingere cu toți credincioșii: din partea celor a cari sunt la cârma Bisericii, — o mai constiențioasă păstorire a turmei concretizate: din partea preoților, — și în fine o mai mare alipire și dragoste activă față de această Biserică română unită: din partea credincioșilor. Iar dacă aceste roade nu vor lipsi Biserica noastră... și-a luat partea cuvenită din jubileul sfintei Cruci!

Dr. ALEXANDRU RUSU.

Limba românească în cele dintâi cărți bisericești.

(II)

Când autorului nu i-a venit de grabă în minte vorba românească, ori în lipsa ei n'a fost în stare, ori n'a voit, să creeze una nouă, a întrebuintat vorba slavonească, pe care a găsit-o în cărțile bisericești. Coresi cunoaște atât substantivul „nădejde“, cât și verbul format din el: „a nădăjdui“, însă pe lângă acestea întrebuintează și pe slavoneștile „a upuvăi“ sau „upovăi“ și „upuvăința“, în psalmul 97 versetul opt e: „Mai bine nădăjde spre Domnul decâtu nădejde spre omu“, și imediat urmează în al 9-lea verset: „Mai bine e upuvăința spre Domnul decâtu e upuvăința spre giudeci“¹⁾, în psalmul 5, v. 13. zice: „și veseliră-se toți nedejdură-se spre tine“²⁾, dar în

¹⁾ Psaltirea Scheiană p. 388; Psaltirea lui Coresi p. 328.

²⁾ Psaltirea Scheiană p. 12.

ps. 9, v. 11.: „și se upuvăiască în tire știetorii numele tău Doamne“¹⁾). Întrebuințând Coresi atât cuvântul cunoscut de popor, cât și vechiul cuvânt slavonesc, ne dă dovadă, că, vorba veche, câteodată dormitat bonus Homerus. Dintre celelalte slavonisme mai citez „prămăndește“, „gotovira“²⁾, „gămbositoriu“³⁾. La traducerea cărților bisericești au intrat în limba noastră un nou val de cuvinte slave. Fiind încunjurați de Slavi, și chiar trăind cu ei o vieță comună de stat, am luat o mulțime de cuvinte slavone. Acum, când se traduc aceste cărți, și când se introduce în stat limba noastră, „un nou val de slavonisme inundă limba, tocmai în regiunile ei cele mai înalte, acolo unde însuș spiritul și morala se revelau poporului, astfel *gloria, libertatea, sperarea, amorul, onoarea*, ale căror numiri erau de mult uitate de poporul înjosit al României, deveniră pe limba învățaților *slava, slobozenia, nădejdea, dragostea, cinstea slavonilor*“⁴⁾).

Cărțile vechi, în afară de slavonisme, mai au și unguirisme, cari, după cum crede Barițiu, au provenit ori din faptul, că numita carte a fost tradusă din text unguresc, ori că anume au fost căutate unguirismele întrebuințate de Români, pentru ca, vorbind cărțile în limba obișnuită, Românii să le primească și să le înțeleagă mai bine⁵⁾. Astfel de unguirisme sunt: alămojină, hitlensig, a băsădui, fuglu, feleleat, neamiș⁶⁾.

Mai găsim, în limba celor dintâiu traduceri, mai cu seamă în psaltirea publicată sub numele de Scheiană, o mulțime de cuvinte de origină latină, cari mai târziu nu se mai ivesc. Câteva vorbe despre acestea voi spune la sfârșitul acestui articol.

„În morfologie — adecă în formele gramaticale — cea mai mare bogăție de elemente vechi o dau verbele. Regula generală e că se întrebuințează numai perfecte simple, — pe când la 1600 nu se întâmpină decât perfectul compus. Aceste

¹⁾ Aceeaș p. 22. Verbul a »nădăjdui« în »Psaltirea« publicată de Hasdeu nu se găsește.

²⁾ Psaltirea Scheiană p. 29.

³⁾ Aceeaș p. 39. Vezi mai multe la N. Iorga, Ist. lit. relig. p. XXX-și urm.

⁴⁾ Al. I. Odobescu, Psaltirea tradusă românește de diaconul Coresi, v. Opere complete, ediția Minerva. București 1908 Vol. II. p. 114.

⁵⁾ George Barițiu, Catehismul calvinesc. Sibiu 1879 p. 120—132, unde sunt înșirate prea multe cuvinte, socotite de Barițiu ca unguirisme.

⁶⁾ N. Iorga, Ist. lit. relig. p. XXXI. și XXXIII.

perfecte simple, oferă multe forme dispărute: *feciu, dzișu etc.* Viitorul se alcătuește cu auxiliarul *a voi* în forma de *a vrea*. Conjunția condiționalului e totdeauna ¹⁾ *să*, — latinescul *si*. În propozițiile condiționale figurează un imperfect al conjunctivului, care flexionează *re, ri, re, rem, ret, re; să căutare* de ex... Participiul trecut slujește în cea mai largă măsură ca substantiv: așa *despusul* pentru *Ținutul*, — și acesta un substantiv verbal... Unele participii trecute care se află apoi numai în situația substantivală, aveau încă pe atunci tot rostul lor verbal: așa *fapt* pentru făcut. Formele incoative cu *esc* nu ²⁾ se află, așa încât cetim: *se-l rapă*, pentru: „să-l răpească”. La substantive e să se observe vocativul singular nearticulat, cu *e*: *ome, Dseae*, scurt și energic; vocativul plural egal cu nominativul: *frați dragi*, în locul noului vocativ asemenea cu genetivul-dativ: fraților ³⁾. „În ceea ce privește fonetica, aceste texte aveau în *forma* lor dela început *n* între două vocale prefăcut în *r* sau *nr*, ca binre, minre ⁴⁾. Pluralul dela *an* e: *ai*, cu articol: *aii* ⁵⁾, *cum m'am* e scris într'un cuvânt: *cumam* ⁶⁾.

Celce va deschide cele dintâi cărți bisericești, se va uimi la tot pasul de mulțimea construcțiilor cu totul străine de firea limbii noastre. Aceasta trebuie să deștepte în sufletul omului bănuiala, că autorii traducerilor, nu numai că n'au fost Români, dar nici n'au știut bine românește. Coresi e un Grec, a cărui familie se rătăcise printre Români, dobândind o situație de sigur mai bună decât acasă, cum au dobândit o mulțime de Greci, cărora nu le-a mai venit pofta niciodată să se întoarcă în patria lor. Grec se pare a fi fost și popa Iane, ajutorul lui Coresi ⁷⁾. Nu a fost Român, cel puțin așa se crede, nici

¹⁾ Coresi are mai de multeori decât, de ex. în epilogul Psaltirii dela 1570: »dăca văzuiu, că mai toate limbile au« V. Bibliografia rom. veche. Tom. I. p. 55.

²⁾ Tâlcul Evangheliilor are și de aceste. De ex.: »Derept a noastră spăsenie... vră să se întrupească... să se muncească«. Bibliografia rom. veche. Tom. I. p. 89.

³⁾ N. Iorga, Ist. lit. relig. p. XXX.

⁴⁾ N. Iorga, Ist. lit. relig. p. XXVIII.

⁵⁾ »Întru aii de apoi«, Prefața Evangheliei cu învățătură în Bibliografia rom. veche Tom. I. p. 89.

⁶⁾ Op cit. p. 92.

⁷⁾ Coresi e Grec romanizat, o spune: Cipariu, Analecte p. XVIII. urm., Odobescu, Opere complete vol. II. p. 110 urm.; Xenopoi, op. cit. vol. V p. 199, și N. Iorga în Ist. lit. relig. p. XCII, unde spune, că și popa Iane e de bună seamă Grec. În o altă scriere: »Câteva documente de cea mai veche limbă românească« zice Domnul Iorga: »Coresi a fost un Coresie, Român curat și nu Grec« (vezi Analele Academiei Române Tom. XXVIII. (Memoriile Secției literare) p. 99, însă nu dovedește acest lucru cu nimic.

autorul evangheliei românești găsite de Domnul Bogdan în Petersburg, care deduce acest lucru din stilul evangheliei, cu mult mai rău decât al lui Coresi, deși și stilul acestuia e „greoiu, încărcat de cuvinte slave, dependent totdeauna de sintaxa străină, neflexibil“¹⁾). Limba acestor oameni e caracterizată în următoarele: „Gramatică și ortografie... lipsite de orice caracter, nici etimologice nici fonetice; nici derivațiune, nici analogie respectată; limba ieșită din stare barbară, nespălată, necurățită, ici colo întorțolată cu petece străine“²⁾). „Eu... nu mă mir de popii și logofeții din vechime, căci ei sârmanii nu aveau cunoștința legilor limbii, lor le lipsise timpul de a și-o studia din fundament; ca să tac că mulți din ei au fost străini după originea și naționalitatea lor, veniți în patria română cine știe de peste câte mări și țări, dedați a pronunța cu totul alte limbi, prin urmare ei nici nu auziau sunetele limbii noastre, așa precum le aud Românii, ci o pățiau precum o pat, de ex. Germanii chiar și în zilele noastre, când urechia lor nu știe să distingă între b și p, d și t“³⁾).

Aici e locul să se spună ceva despre ortografia cărților bisericești din secolul al XVI-lea. Înainte de Coresi, cel puțin pe cât se știe, și se poate dovedi, s'a scris foarte puțin românește. Ceeace cred unii, că e cu mult mai vechiu, alții dedesc, că nu e mai vechiu de jumătatea secolului al XVI-lea, afară doară de câteva nume dela contracte, diplome și alte lucruri de acest fel. Deci scriere românească nu eră, nici cu slove, nici cu litere. Coresi a fost, care a pus baza ortografiei românești. El a urmat, pe cât l'a ajutat auzul lui străin și nedat la sunetele limbii românești, sistemul fonetic. Negăsind în alfabetul cirilic sunete *ge* și *î*, el și le creează, dându-le forma *у* și *и*⁴⁾). Dar ori și cum e el de silitor a scrie cât mai consecvent, de o ortografie stabilită nici vorbă nu poate fi. Cea mai veche formă de limbă se cuprinde în Psaltirea Scheiană, a cărei copie, cu câteva modificări, e Psaltirea numită alui Coresi. Eu cred, că Psaltirea Scheiană e tot opera lui

¹⁾ Convorbiri literare anul XXV. p. 38.

²⁾ G. Barițiu, Catehismul calvinesc p. 119.

³⁾ Raportul lui G. Barițiu făcut în o ședință a Academiei asupra cărții »Cuvente den betrani« publicat în »Suplimentul« Tomului I. al aceleiaș cărți p. LII urm.

⁴⁾ Dr. Iosif Popovici, Paliia dela Orăștie 1582, în Analele Academiei Române Tom. XXXIII. (Memoriile secției literare), București 1911 p. 2.

Coresi¹⁾. Indic câteva specimene de ortografie din această carte, însemnând numai psalmii și verseturile. În toată cartea cuvântul căile e scris caile (ps. 16, v. 49; 24, 10; 50, 15); cărările e scris nu mai puțin decât în 4 feluri: a) *cărarile* (ps. 8, 9; 16, 5; 24, 4; 118, 35), b) *cărăirile* (ps. 118, 168; 138, 4), c) *carairile* (ps. 118, 3 și 5; 141, 4), și în fine *carăirile* (ps. 94, 11; 102, 7; 118, 15, 26 și 151). Un lucru e sigur, că acest cuvânt nu se pronunță în patru feluri. Nu poate zice nimeni, că având — poate — psaltirea dela coala 13 un alt scriitor, ceea ce nu e verosimil, acesta a scris cu o altă ortografie: după cum am văzut, în un singur psalm, 118, sunt toate patru formele. — Cuvânt la plural e: „cuvente“ (ps. 16, 4), dar are și forma: „cuvinte“ (ps. 77, 1), care formă occură și în Tetravanghel²⁾, și mai încă o formă: „covinte“ (ps 118, 114). — Să vedem câteva pilde de ortografie din Codicele Voronețean; paranteza indică paginile edițiunii Domnului I. G. Sbiera. Măinile se numesc odată: „mărule“ (p. 4), altă dată „măinrile“ (p. 28). Rolul, ce-l are *Ɑ* în textele vechi, îl explică Domnul Iorga: „Când găsim buinrul (bu_Ɑrul), oame_Ɑrilor, lă_Ɑgă, lă_Ɑgedzi, să_Ɑbăte, aceasta nu înseamnă, că a fost vreodată ... o pronunție ca: lăingă, lăingedzi, săimbăte, buinrul, oameinrilor, care e pe atât de ciudată, pe cât de neexplicabilă, ci numai, că în: lăngă, lăngedzi, sănbată, bunrul, oamenrilor, *n* eră foarte umbrît, prin vocala întunecată ce precedă, sau prin *r* ce urmează, așa încât pentru acest fel de *n* — în franțuzește bon, son — *Ɑ* se puneă ca o notație consunantică“³⁾. Acelaș lucru îl spune și Domnul profesor universitar Ovidiu Densusianu: „Nu se poate admite ... că acei care scriau așa, pronunțau nr. ... Grupul *ⱭⱭ* reprezintă desigur un *r* precedat de o slabă nazalizare, așa cum se mai aude la Istrieni“⁴⁾.

Un singur caracter eră întrebuițat pentru exprimarea mai multor sunete. „Semnul slavonesc *Ѣ* eră și pentru *ŷ* (scurt final): *ѢорѢ*, și pentru *ă* *ѢкоуѢ*, și pentru *â*: *ѢрѢнтѢ*. *Ѧ*, eră *ă*: *ѦрѢжѦорѢ*; *Ѣ*, *Ѧ* sau *Ѧ* = *ѦрѢ* (=iară), *ѦѦ* = *коѦ*,

¹⁾ »Textul tipărit de Coresi este aceeaș traducere pe care o găsim și în manuscrisul scheian«. Bianu, Psaltirea scheiană p. XVIII.

²⁾ Bibliografia rom. veche Tom. I. p. 44.

³⁾ N. Iorga, Ist. lit. relig. p. XL.

⁴⁾ Ovidiu Densusianu, Studii de filologie română. I București 1898 p. 21.

și chiar: „Х҃҃҃҃҃҃҃“¹⁾). În judecarea ortografiei nu trebuie să fim însă prea severi, multe greșeli trebuie să le lăsăm în sarcina copistului respective a tiparului²⁾, cum e și cea din Epilogul Tetravangelului: „în cărora mâna *va* veni *aceste cărți*“³⁾, cari vorbe nu se potrivesc decât în gura mahalagiilor de astăzi din București, și se găsesc destul de adeseori prin gazete. Dacă s'ar interesa cineva de despărțirea silabelor, lucru evident, că nu te poți aștepta la o despărțire conformă regulilor, deși acestea sunt stabilite potrivit cu vorbirea. Psaltirea scheiană are următoarele despărțiri: du/rmitéză (p. 422), că/loătorii (p. 405) și înto/arce (p. 161). Scriitorul ori culegătorul au scris cât le-a ajuns hârtia.

Nu urmează însă din înșirarea atâtor greșeli și neajunsuri, că n'ar avea Coresi, și ceice au tipărit mai întâiu cărți românești, și fraze bine construite, și chiar frumoase, dintre cari unele s'au menținut și în edițiile de astăzi ale cărților bisericești. Când e vorba de limba lui Coresi, trebuie să facem deosebire între limba ce se găsește în prefetele și epilogurile cărților, unde vorbește cu mintea și gura sa, și între limba textelor traduse. Când umblă — cum am zice — pe picioarele sale, pasul e mai sigur, limba mai românească, mai potrivită regulilor gramaticale și sintactice. Câteva rânduri din prefața „Evangheliei cu învățătură“ adevăresc lucrul acesta, de altfel și firesc, pe deplin: „Derept a noastră spăsenie întru aii deapoi vru să se întrupească, și chip de trup de om spre el luo, și pre pământ vru să viețuiască. Învăță pe noi cu bună înțelepție calé spăseniei, și să ne întoarcă de întunérec cătră lumină. Acesta amu trudele și boalele noastre rabdă, să se muincască și să moară derept păcatele noastre vru, șă cu ranele lui noi toți ném vindecă“⁴⁾. Cu mult mai greoiu e stilul în partea tradusă, unde adeseori răstoarnă numai cuvintele pe românește, fără ca să le dea înțelesul pe care-l aveau în textul slavon. Are însă și aici multe fraze frumoase. Așa este una: „mai fericie iaste mai vrătosu a da decātu a lua“⁵⁾, pe care Biblia de București o traduce cu mult mai rău: „fericit iaste a dà mai mult decât a lua.“

¹⁾ Hasdeu, Cuventé den betrâni Tom I p. 15.

²⁾ Bianu, Psaltirea scheiană p. XVII; Hasdeu, Psaltirea diac. Coresi p. 3.

³⁾ Bibliografia rom. veche Tom I p. 44.

⁴⁾ Bibliografia românească veche, Tom. I p. 89.

⁵⁾ Sbiera, Codicele Voronețean p. 24.

Că scrisul acestor autori nu e fără greșeli, o știu și ei, și o mărturisesc fără înconjur. Coresi, Popa Iane și Popa Mihai ne spun în prefața Evangheliei cu învățătură: „Iară minte noastră și firé doarâ nuséu de toate domirit, cam avut și noi minte nedestulâ și întunecatâ, cum doarâ și voi puteți socoti“¹⁾. S'au făcut pentru întâia oară traduceri de cărți în românește, în o limbă de tot săracă, și de niște oameni săraci cu duhul minții. Inșă așa cum sunt, scrierile lor sunt piatra fundamentală a clădirii, pe al cărei frontispiciu se cetesc cuvintele: literatură și cultură națională. Aceste cărți l-au făcut pe român să se deștepte, să înceapă a se cunoaște, ele au fost zorile culturii noastre naționale și religioase. Ceice au venit după Coresi, au aflat câmpul ogorit. și munca le-a fost cu mult mai ușoară, atât în ce privește redarea înțelesului, cât și alegerea terminilor. Dar Coresi e celce merită să fie numit ctitor al limbii și culturii noastre, și prin urmare lui Coresi, și ajutorilor lui, Tudor Diacul, Popa Iane și Popa Mihai, cade-li-se cu adevărat loc de frunte în istoria limbii și literaturii române. „Traducând, ei erau siliți să caute, și, unde nu mergea altfel, să creeze echivalentele românești ale cuvintelor traduse, — își frământau capul să dea frazelor forme frumoase, după modelele originalului, și se străduiau să unifice limba celor împărțiți sub multe stăpâniri, ca nu cumva Moldoveanul să fie nepriceput când îl ascultă Munteanul²⁾ și știind că „acele vorbe sunt bune, cari ca banii cei buni umblă în toate țările“, ei croiau o limbă mai aleasă și unitară. Cu mult mai puțină vrednicie au arătat scriitorii de cărți de petrecere, și jos de tot stă meritul cronicarilor“²⁾.

Dr. IOAN BĂLAN.

Intențiunea Romei față de biserica Românilor din Ungaria.

(II).

Am adus până acum înainte trei documente, anume unul din 1204 și două din 1234, din cari se vede intențiunea Romei

¹⁾ Bibliografia românească veche, Tom I p. 92,

²⁾ George Coșbuc, Pentru limba românească (Scriitorii bisericești), în revista »Viața literară« Anul I (1906) nrul 12. p. 1.

față de biserica Românilor din Ungaria ¹⁾. Continuând cu documentele privitoare la această chestie, mai adaugem următoarele.

1. Papa *Gregoriu XI.*, în anul 1374, scrie lui Ludovic, regele Ungariei, că de curând i-a ajuns la cunoștință din un raport fidel și tare plăcut, »quod certa pars multitudinis nationis *Wlachorum*, qui certas metas Regni tui versus Tartaros commorantes«, că adeca o parte mare din *Români*, cari locuiau în părțile dinspre Tătari, și cari observau ritul și schisma Grecilor, după cum partea cea mai mare dintre ei o observă și acum, în urma zelului neobosit, care l-a împodobit totdeauna pe numitul rege, pentru creșterea adevăratei credințe creștine, s'a întors prin mijlocirea lui la adevărul credinței amintite, și că și alții dintre Români, dupăce sunt ușor de înduplecat la credința amintită, tare cu înlesnire s'ar converti cu ajutorul lui (al regelui) la aceea credința, »*si de proprio Antistite per apostolicam Sedem provideretur eisdem, cum de solo ministerio sacerdotum Ungarorum non bene contentari dicantur*« (dacă li-se va da din partea Scaunului apostolic, un episcop *propriu* pentru dâșii deoarece nu sunt mulțămiiți cu preoții ungurești): Noi (continuă Papa Gregoriu XI.) dorind ferbinte să avem o informațiune cât mai sigură despre cele amintite, ca se procedăm în acestea cu mai mare precauțiune, am poruncit în scris Venerabililor noștri frați, Arhiepiscopilor din Strigon și din Calocea, ca cerând sfatul Alteței Regale, cu privire la acestea, să se informeze tare minuțios despre toate celea, ce le-ar socoti de folositoare pentru mântuirea sufletelor și pentru propagarea credinții amintite în părțile acelea, și orice vor află în urma cercetării lor să le comunice fidel cu noi prin epistolele lor întărite cu sigilele proprii, ori prin instrumente (acte) publice, după cum se cuprind acestea în înseși epistolele lor (adecă după cum le-a scris Papa mai pe larg Arhiepiscopilor amintiți). Ca așadară se adaugi la culmea gloriei Tale premiul răsplății dumnezeiești și faima laudei oamenilor cu privire la un lucru atât de religios și aducător de mântuire, rugăm dragostea Ta ferbinte și o îndemnăm serios, ca, continuând cu laudă începutul făcut al acestei convertiri, și ascultând pe Arhiepiscopii amintiți pentru reverință față de Regele veșnic, față de noi și față de Scaunul apostolic, — toată afacerea aceasta să o privești recomândată cu toată căldura

¹⁾ Cfr. »Cultura Creștină«, Nr. 1 din 1913, pag. 10—13.

inimei, așa încât, cu ajutorul lui Dumnezeu, se poată prospera spre gloria ta nesfârșită¹⁾.

Din documentul acesta apare:

a) Dorul ferbinte al Vicarului lui Isus Hristos de a vede întrate în staulul lui Hristos toate oile lui cuvântătoare.

b) Zelul Scaunului Apostolic al Romei în întoarcerea popoarelor, cari petreceau afară de sinul bisericii mame.

c) Rapoartele fidele, ce le aveà Roma despre stările religioase din Ungaria. — Rapoartele acestea le aveà Roma dela regii Ungariei, dela episcopii catolici de rit latin, dar cu deosebire dela Arhiepiscopul din Strigon, după cum apare din documentele de pe timpul acela, ce se află la Hurmuzaki în colecțiunea de documente. — Afară de raportorii amintiți, mai erau călugării Minoriți, cari predicau cuvântul Domnului cu zel apostolic în diversele părți ale Ungariei, cum se poate citi despre apostolatul acestor călugări în mai multe documente, ce se află la Hurmuzaki. — In cazul de față Romei nu i-a raportat regele, ori episcopii catolici de rit latin din Ungaria, și nici Arhiepiscopul din Strigon. Aceasta apare din cuprinsul literelor apostolice ale lui Gregoriu XI. din 1374. citate mai sus aci. Din literile apostolice citate apare chiar contrarul, anume, că Papa aduce la cunoștința regelui și a Arhiepiscopilor din Strigon și din Caloceă convertirea unei părți dintre Români la credința catolică, care lucru Papa la știut probabil din rapoartele făcute de călugării Minoriți. Am zis probabil, pentru că eu nu am citit raportul, la care se provoacă Papa în cazul de față, dar de altă parte se știe sigur, că pe acelea timpuri călugării Minoriți predicau ca apostoli zeloși în Ungaria și în părțile mărginașe cu ea.

d) Motivul principal, de carea fù condusă Roma, *a fost mântuirea sufletelor*. Pe lângă acest motiv Roma a admis însă ce e drept, și alte motive *de natură secundară*, — dacă le privim în lumina scopului propriu al bisericii universale, adecă a mântuirii sufletelor, dar, dacă privim motivele acele din punctul de vedere național românesc, care punct de vedere național românesc nu numai că nu se împotrivește scopului propriu al bisericii universale, adecă sfințirii sufletelor, fără se perfecționează unul pe altul, ajutându-se reciproc, acel punct de vedere pentru noi *este foarte momentuos*. Cred, că nici nu putem admiră armonie mai sublimă, decât ar-

¹⁾ Hurmuzaki, Documente, vol. 1. partea 2, p. 216, n. 164.

monia dintre credință și dintre sentimentul național, oricare ar fi națiunea aceea. Experiența ne învață, că credința a prosperat foarte mult la acele popoare, la cari a favorizat sentimentul național; și întors a tânjit acolo, unde a cercat să se separe de sentimentul național. Biserica a știut foarte bine, și știe, că ea are se procure pe seama popoarelor o atare fericire spirituală, carea să fie proprie a popoarelor, adecă fără a le despoia de naționalitate.

e) Cel mai apt mijloc pentru convertirea ulterioară a Românilor la credința catolică, și consolidarea lor pe terenul religios este pus în aceea, că Românii să aibă episcopul lor propriu, după ce nu erau mulțămiiți cu preoții unguri. — Dacă atunci ieșea astfel la suprafață necesitatea afirmării individualității poporului român, cu cât mai vârtos trebuie să vină astăzi la suprafață aceeaș necesitate, când sentimentul național este mai dezvoltat, contrarii mai puternici, și când, aproape unicul scut al românismului, este numai biserica.

2. Papa *Gregoriu XI.* în 1374. scrie Arhiepiscopilor din Strigon și din Calocea următoarele: Ajungându-ne astăzi la cunoștință din un raport fidel, că o anumită parte din mulțimea națiunii Wlachonilor (a Românilor), cari, locuind la marginea regatului Ungariei înspre Tatars, trăiau după ritul și schisma Grecilor, după cum trăiește și acum partea cea mai mare dintre ei, prin mijlocirea Preaiubitului nostru în Hristos fiu Ludovic, ilustrul rege al Ungariei, a fost întoarsă la adevărul sacrei credințe catolice, și că și alții din aceeaș mulțime s'ar întoarce ușor cu ajutorul regelui amintit, »*si in partibus eorumdem Wlachorum erigeretur ecclesia Cathedralis, et Episcopus preficeretur eidem, cum ipsi Wlachones, ut dicitur, de solo ministerio sacerdotum Ungarorum non sint bene contenti*» (dacă în părțile acelor Români, adecă dacă pe seama acelor Români, s'ar ridică biserică Catedrală, și în fruntea aceleia s'ar pune ca superior un Episcop, după ce înșiși Românii, după cum se spune, nu sunt mulțămiiți cum trebuie cu slujba preoților Ungurilor), noi am aflat cu cale să comitem Frățiilor voastre prin altă epistolă a noastră, după cum se spune mai pe larg lucrul acesta în înșaș epistola, anumite lucruri de cercetat prin voi cu privire la acestea și de raportat nouă fidel. După ce însă, cum adaugea acelaș raport, iubitul fiu frater Anthonius de Spoleto profesor din ordul călugărilor Minoriți, despre care se spune, că știe limba națiunii amintite, și despre care se spune, că pe timpul

convertirei amintite, a întors pe mulți dintre numiții Wlachi (Români), i-a botezat, și prin predicarea sa a făcut mult bine pentru sufletele lor, este destul de apt și folositor, ca se convertească pe ceilalți Wlachi neîntorși la credința amintită mai sus, dacă ar fi pus ca Episcop în fruntea mulțimei pomenite: Noi, ca să lucrăm mai precauți, cu privire la premise, dorind să avem informațiune sigură despre acestea și despre știința, viața și moravurile numitului Anthonius, comitem și demândăm prin scriptele apostolice acelorași Frății, în cari avem deplină încredere în Domnul, să vă năzuți, să ne informați mai diligent despre știința, viața și moravurile din cestiune a numitului călugăr Anthonius, precum și despre ale altora, cari ar putea să fie mai folositori la o astfel de biserică, dacă s'ar ridică, și convertirei numiților Wlachi, asupra cărui lucru onerăm conștiințele voastre, și să vă îngrijiți să ne informați prin epistolele voastre autentice despre cele ce veți afla prin cercetarea voastră¹⁾.

Din epistola aceasta a Papei Gregoriu XI. se vede, că Scaunul Romei, ca să poată câștiga pentru Hristos sufletele Românilor, a voit serios să pună piatra fundamentală pentru întemeierea unei ierarhii propriie a Românilor: pentrucă nu fû vorbă de anexarea Românilor întorși, la vre-o parohie, ori dieceză existentă de rit latin, ci de întemeierea unei episcopii, carea să fie numai a Românilor. — Eră designată și persoana, deoarece Papa cere informațiuni cu privire la calitățile ei. Ea nu fû de naționalitate română, pentrucă acea fû socotită mai aptă pentru binele spiritual al poporului român, dar, judecând de pe nume, aparține națiunii surori italiene, și știă limba românească, care calitate e relevată din partea Papei. — Notele individuale românești sunt relevate și acî, când este vorbă numai de a face un început modest de ierarhie. Cu cât mai tare vor trebui relevate și susținute notele acele individuale românești în o biserică dejă cu o ierarhie organizată, cum e provincia noastră bisericească gr.-cat. română de Alba-Iulia și Făgăraș! Ce sens poate să aibă dară înaintea Romei și a noastră contopirea bisericii noastre în organismul autonom al bisericii catolice de rit latin din Ungaria! Sigur, că alt sens nu, decât nimicirea bisericii gr.-cat române. Iată necesitatea de a ne apăra ființa proprie cu sacrificiul de martir.

3. Papa *Gregoriu XI.* scrie Arhiepiscopilor din Ungaria următoarele: Un raport vrednic de credință ne-a făcut cunoscut,

¹⁾ Hurmuzaki, op. cit. p. 217. n. 165.

că aproape de confiniile Ungariei de către Tătari se află o mulțime de anumite popoare, »*qui Valachones vocantur*« (cari se numesc Valachoni, ceeace va se zică Români), și trăiesc după ritul și schisma grecilor, și sunt blânzi și ușor de convertit la observarea adevăratei credințe creștine; dacă la aceasta vor fi înduplecați prin stăruință plină de dragoste și diligență. Și deși preaiubitul nostru fiu în Hristos, Ludovic, ilustrul rege al Ungariei, un luptător zelos al credinței creștine, a mijlocit și a făcut, ca o anumită parte a amintitelor popoare să se întoarcă la credința zisă mai sus, »*tamen ipsi conversi non habent Antistitem, nec proprios sacerdotes, et de sacerdotibus Hungaris, licet paucis, interdum accedentibus ad eos pro ministrandis Ecclesiasticis Sacramentis, aut diversitate linguarum, aut morum, vel ex aliis causis non sunt bene contenti*« (totuș cei convertiți nu au Superior — adecă Episcop —, nice preoții lor proprii, și cu preoții ungurești, și aceștia puțini, cari se duc la ei din când în când ca să le administreze Sacramentele Bisericii, *fie pentru diversitatea limbei, ori a moravurilor, fie din alte cauze, nu sunt mulțămiiți* cum trebuie), din care cauză nici cei convertiți nu progresează în cele, ce să țin de mântuirea sufletului lor, nici alții nu se întorc la credința adevărată: »*et quod propterea expediret eisdem populis Episcopum praefici Catholicum, scientem eorum linguam, et in lege Domini eruditum*« (și că din cauza aceasta ar fi lucru foarte cu scop, ca acelor popoare să li-se dea Episcop catolic, care se cunoască limba lor, și e erudit în cele teologice), și cu deosebire un zelos apărător al credinței respective, adecă al celei catolice; care ar ști și ar voi să țină pe cei întorși în credința numită și în virtute, și care ar dori ferbinte — aprins de focul dragostei — convertirea celorlalți, »*nec non Sacerdotes idoneos promoveret ad curam hujusmodi populorum*« (și ar pune preoți harnici ca se grijească de acest popor), și ar face alte lucruri, ce se țin de oficiu de superior; și că dacă le va face acestea, se sperează, că popoarele acelea se vor întoarce la credința amintită, și vor persevera în aceea; cu privire la cari lucruri a fost implorată îngrijirea noastră. Noi bucurându-ne din inimă de întoarcerea aceasta dejă îndeplinită, și cu speranță în alta, ce se va face, și aducând Celui preainalt mulțămita noastră umilită, și voind să avem o informațiune mai deplină despre ei și despre lucrurile lor, ca să ne îngrijim de ei cum trebuie, comitem și demândăm prin scriptele apostolice Frăției Voastre, în care în acestea și în altele avem cea mai deplină

încredere în Domnul, că ce ar fi oare mai folositor să se facă pentru mântuirea sufletelor și pentru propagarea credinței în cazul de față, »et in quo loco erigenda sedes Episcopalis, quomodoque dotanda Ecclesia Episcopalis hujusmodi, (și în ce loc să se ridice scaunul Episcopesc, și cum să se doteze Biserica aceasta Episcopească), și cari să fie marginile diecezei aceluși episcopat, și cărui Metropolit să-i fie supusă, și despre alte împrejurări și lucruri oportune să ne informați deplin prin epistolele voastre, întărite cu sigilele voastre, »ut eis visis maturius deliberare possimus, quid in hac parte utilius secundum Deum agere habeamus« (ca din acelea să putem hotărî mai cu temei, că ce avem să facem în lucrul acesta, ce să fie mai folositor după voința lui Dumnezeu)¹⁾.

Din acest document apare intențiunea Romei mai tare ca din cele anterioare, întrucât vedem, că aceeași Romă ia măsurile de lipsă pentru sediul, dotarea diecezei celei nouă, și în același timp se iau măsuri și pentru dependența canonică în calitate de sufragan. — Nu se poate dubita nici un moment despre fructul abundent, ce ar fi rezultat din realizarea intențiunii Romei pentru biserica și poporul român. — Că nu s'a făcut aceasta, vina zace în cei de acasă din Ungaria, cu deosebire în episcopat. —

Alte documente relative la materia aceasta, se vor aduce cu altă ocaziune.

Dr. IOAN SÂMPĂLEANU.

Icoane din viața poporului român din Bihor.

(1726—1748).

I. Episcopii sârbești și Unirea.

(II)

Anii dela 1730 până la 1735 decurg în pace; ici colo, câte o plânsoare²⁾ a vre-unui preot, ori protopop îndreptată

¹⁾ Hurmuzaki, op. cit. p. 220, n. 169.

²⁾ Astfel este plânsoarea protopopului din Groși, îndreptată către episcopul Isaia, în care spune, că el este »între lei și între șerpi«, dar episcopul îl batjocorește, că »până acum pe nime n'au mușcat, poate numai pe tine.« Însă îndată schimbă episcopul tonul epistolei, când zice: »Iară ce scrii, că te-au ocărât Dmnl Episcopul Lujinski, cumcă au zis, că nu te temi nice de Pișpăc, nice de Provizor; și eu încăți zic nu te teame de mine (nime), deacă nu ești vinovăt, și nu te teme. Și cemi scrii, că a vrut Pișpăcul să măe cotune după tine. Dacă țau fost ceva silă, să fii venit la mine, eu

cătră episcopul său, pentru ca să fie apărați față cu episcopii latini, ori pentru ca să fie scutiți de dări. Într'aceea se schimbă și episcopii. La Arad în locul lui Vichenție, care ajunge mitropolit la Carloveț, este numit de episcop Isaia Antonovici.

Ca episcop nou Isaia Antonovici încearcă lucruri mai mici. Incât îi stă în putință s'ar fi nizuit și el să-și câștige cât mai mulți credincioși, cu deosebire în Oradea-mare. Mai acomodat lucru pentru aceasta ar fi fost ridicarea unei biserici, căci astfel pe mulți uniți i-ăr fi atras la sine, neavând ei biserică. Deci poruncește vicarului său — probabil Ignatie — să facă reprezentațiune Cons. Locuțiitor în cauza aceasta. Cu datul de 10 Martie 1733, i-se întimează comitatului, scrisoarea, în care se poruncește să petreacă cu deosebită atențiune nizuințele episcopului Isaia, de a-și extinde iurisdicțiunea și asupra uniților, împiedecând „magistratualiter“ nizuințele aceste; iară de altă parte să nu admită edificarea bisericii până nu vor obține rezoluțiunea înaltă, împărătească¹⁾.

Tot în anul acesta îi ajunge pe Răsăriteni și o altă năpastă, anume, că sărbătorile mai mari ale latinilor, precum Crăciunul, Paștile și Rusaliile trebuie să le observe și neuniții, atât la stradă, cât și acasă; nu însă și cele mai mici: în

teai vrut apăra ca al tău Episcop, nu teai vrut lăsa: Iară Pișpăcul, cătuiu mie Domn, atâta și ție, atâta și altora Preeți cariis în legea noastră cea grecească. Iară ce scrii cuncă teau vrut săte (șipc) din Popor, Eu s Dmn: mie miau dat Luminatul I împăratul în legea noastră Preeți a face, Popoară a dà. Așa și altele a schimbă și a rândui, Bisericile a sfinți; acelia-s a mele lucruri nus a Pișpăcului. Și ce și scrii că (a) vrut zice ție Pișpăcul, cum căi alui pământul (ce) voi lăcuiți și lemnele, apa și piatra și cum (că), pe alui pământ voi lăcuiți, și carele l'opa se va plecá lui, să șază în pace în pământul lui: iară care nu se va pleca să meargă din pământul lui. Dacăi așa precum scrii mie, aceia iaste mare bolunzie să facă sălă (silă) besericii noastre, și sfințeniei, când singur Luminatul Impăratul noao în legea noastră pace au dat; și nără Pișpăcul atâta puteare, să ne facă silă: iară Pișpăcul numi Dmn nice sămi deae ceva, nice să ia dela mine... și ceni scrii, cum că au vrut zice Pișpăcul să numi deae Popi taler mie, nice bani de Besearcă. Atâta ascult eu pă el, ca și pă tine, deacă pot tu porunci mie: așa și el. Iară tu ești orb, văzutai în Inne cu dreptățile mele cenduțam arătat» — Subscris: Smeritul Episcop a Aradului și a Orăzii cei mari și districtului Beineșului în Varmegia Biării ce s(e) află Mța August 16 1733. Isaia Antonovici. Arhiv. Episcopici gr.-cat. din Orade, hârtie nenumerotată.

¹⁾ Arh. Cottului 1733. Fasc. II. Nr. 7.

aceste au să se abțină numai dela lucrările la stradă. (2 Oct. 1733¹⁾.

Pentru uniții din Oradea e norocos anul acesta; căci fiind ei lipsiți de unica biserică română (din Velența). prin aceea, că a ajuns în mâinile neuniților, dobândesc dela vicarul de pe atunci, contele Paul Forgach, o casă pe piața orașului ca și prin aceasta să-i câștige pe orădani pentru unire²⁾. Pe lângă aceea, ca să dobândească pe preoții uniți și mai mult unirei, mijlocește esecutarea diplomelor, în cari li-se asigură preoților uniți scutiniță de decime, de vămi ș. a.

Nu-i plăceau acestea episcopului Isaia. Întărirea unirii înseamnă slăbirea puterii lui. Deci întărit și el încâtva, începe și el a lucra pentru ai săi. Lucrările lui însă nu erau fățișe, căci așa prea ușor l-ar fi împedecat; pe ascuns se putea mai ușor, căci la caz, că băgau de seamă, el scapă teafăr, rămânând agenții săi în năcaz. De altă parte, pentru ca să abată atențiunea dela sine. se plânge tot mereu în contra episcopului și a vicarului latin, că acestia ar năcăji pe credincioșii săi și i-ar șicănă, pretinzând dela ei dijme, apoi, că i-ar împiedeca în deprinderea religiunii lor, iar pe el (pe episcopul) în păstorirea sufletelor, răpindu-i credincioșii.

În urmă împăratul, ca să facă odată sfârșit atâtor neînțelegeri și năcazuri, dă în 1 Martie 1735 o patentă, în care prin Consil. Locuțiitor spune, că cunoscute fiind divergențele dintre vicarul capitular (!) și episcopul din Arad, pretinzând vicarul, că românii locuitori pe teritoriul episcopesc ar fi uniți — împedecându-l pe episcop în deprinderea drepturilor —, dispune ca comitatul să esmită câțiva comisari, cari în prezența deputaților trimiși din partea ambilor episcopi, să cerceteze, cari locuitori români din comitat sunt uniți și cari neuniți. Comisiunea aceasta avea să fie constituită din bărbați civili, ceea ce nici cum n'a putut fi pe placul episcopului latin. De unde acesta cu mitropolitul din Caloceia, încă în 3 Iunie a anului 1735, înaintează protest contra dispozițiilor cuprinse în patentă, cerând totodată, ca comisia să fie compusă din fețe bisericești. Împăratul însă din mai multe motive dispune prin Cons. Loc. ca comisia numită, să se constituiească, fără de nici o amânare în modul în care s'a decis.

¹⁾ Tot acolo 1733. Fasc. III. Nr. 7.

²⁾ Cfr. V. Bunyitay, op. cit. p. 49.

Indată ce episcopul din Arad a aflat despre esmiterea comisiei se pune și el mai cu deadinsul pe lucru. De o parte cere dela împăratul prin mitropolitul său, ca privilegiile date națiunii sârbești să fie respectate și de ceilalți supuși ai Maiestății-Sale. (Sub națiune sârbească el înțelegea și pe românii neuniți, precum am arătat mai sus). Împăratul cu datul de 8 Iunie face atent comitatul, că drepturile și privilegiile acordate de predecesorii săi glorioși să fie respectate de toți, de mireni și bisericiani deopotrivă. Firește, aceasta n'a putut trece, fără ca vicarul episcopului latin să nu-și facă observările. Și acum s'a întâmplat, ceea ce până aci, și după 1758 iarăș, cu toții au negat, anume, că au recunoscut originea latină a Românilor. Căci — zice un protest din 1755—58 — *națiunea română nu e în nici o legătură de sânge cu poporul sârbeșc*; ci din contră, cer și pământ e deosebire între Români și Sârbi, ceea ce și *numele* le arată, se deosebește și limba Românilor de a Sârbilor, căci *limba română nu e altceva, decât limba latină stricată*. Pe lângă aceea și caracterul etnic al poporului român e deosebit de al Sârbilor, căci Românii, în mare parte, sunt agricultori și păstori, cari își iubesc țara și pământul; nici nu se despart bucuros de glia lor dată ¹⁾; iar Sârbii sunt o națiune rășboinică; se ocupă mai mult cu comerțul, și numai în cazul cel din urmă cu agricultura; pe lângă aceea Românii sunt în mare parte *băștinași* în țară — aflându-se aici din *vremuri inmemorabile*, cari au drepturile și datorințele lor, cu totul deosebite de ale Sârbilor, — deci Românii n'au nici un drept la privilegiile acordate Sârbilor.

Pentru mai bună operare, episcopul sârbeșc își transpune sediul — deși numai provizor — în Oradea, care devine centrul operațiunilor sale. Pentru ajungerea scopurilor sale, el aveà lipsă înainte de toate de bărbați, pe cari să-i poată purtă, după cum voiă. Și aici nu duceà lipsă nici de acestia; în primul loc erà însuș vicarul Ignatie. Pe acest Ignatie îl tri-

¹⁾ »Quod nemo nesciat nationem hanc Valachicam Populo Rasciano, v. Serviano, nulla penitus affinitate esse conjunctam, quin potius lingua, moribus, conditione toto coelo esse distinctam; unde etiam Valachi, Rumuny seu Romani vernacula lingua vocantur, quorum Idioma corrupte Latinum esse dignoscitur. Praeterea Valachi plerumque agricolae, pastores, et glebae, ordinariae subditalitatis subjacent, nec ad placitum quandoque Dominorum amovibiles existunt. Rascianorum s. Servianorum potior pars, quae non militat, quaesturam exercet, agricolationem, donec potest, refugit...« Arhiv. cottului, coală nenumerotată.

mite episcopul din sat în sat, ca să ademenească și în caz de lipsă să terorizeze poporul și preoțimea. Procedura lui Ignatie erà următoarea. Mergeà din sat în sat, unde descălecà la preot. Pe acesta îl descoseà mai întâiu. Îl întrebà dacà umblă la vlădicul latin, sau nu! Dacà i-se dà răspuns afirmativ, se nizuia să-l abată, la început cu buna, dela pasul acesta. La caz, că nu reușeà, îl înfricà cu aceea, că episcopul latin va luà dela el dijme, și că-l va face păpistaș, punându-i în aceeaș vreme în prospect o mulțime de ușurințe și scutințe, ce va dobândi, dacà va țineà cu episcopul sârbesc. Dacà nici așa nu reușeà, se întorceà cătră popor. Convocà poporul, și parte cu fraze late, parte arătându-le și ceva scrisori, de cari totdeauna aveà la dispoziție, îi provocà să se lapede de preoții, cari voesc să-i supună cu sila episcopului latin, plătindu-i dijme, și alungându-i pe acestia, să primească preoți de ai episcopului sârbesc din Arad. Iar poporul numai de dijme să nu audă! Scutințele, ce i-le puneà în prospect, în cazul unei atârănari de episcopul sârbesc, nici când nu rămâneau amintite fără rezultat. Poporul amăgit se aruncă asupra preoților uniți îi alungă din sate, inzultându-i în tot felul.

Astfel s'a întâmplat în Spinuș, Picleu și în Derna de jos. Poporul, la îndemnul lui Ignatie îi scoate la hotară. Pe cel din Sârbi îl suspendează și în locul lui pun pe altul. Tot așa o pătesc și ceialalți preoți, ce erau sub iurisdicțiunea lui Mihaiu Pap. (Gurile rele povestesc, că acesta s'ar fi unit nu din convingere, ci din interes, anume, că episcopul latin i-ar fi promis o caleasă cu șasă cai, dacà, primind unirea, va lucrà într'acolo, ca românii de pe Luncă să se supună iurisdicțiunii episcopului. Mihaiu a și trecut la unire. Poate aceasta a fost cauza, că pe Mihaiu, pe lângă, că-l alungă din parohie, îi mai croiește Ignatie și o bătaie, smulgându-i barba).

Pentru ca să corăspundă și mai bine misiunii sale, vicarul Ignatie folosește și alte apucături. Anume, cunoscând el prea bine credința poporului român în tăria și prinderea jurământului, îi joară, că nu-l vor părăsi pe episcopul sârbesc din Arad, la nici un caz. Unul dintre aceia, cari au făcut jurământul acesta, Petru Ghibuț din Spinuș, facionează despre aceasta, cu ocaziunea investigației din 17 Decemvrie 1735, pe cum urmează: „umblând trimisul vlădicului prin sate, înainte de aceasta cu două săptămâni, a citat locuitorii la episcopul, căci voià să știe vlădica, cari preoți s'au dat pe partea vlă-

dicului latin; dar nu din fiecare sat a fost trimis om deosebit, ci mai multe comune împreună au delegat pe următorii: Petru Ghibuț din Spinuș, Ghiurca Costa din Kővág, Gheorghe Lazar din Ciulești, Gheorghe Ivanca din Suiug și un oarecare Géczi din Gheteu¹⁾. Episcopul îi face mai întâiu atenți, să-și împlinească datorițele lor, apoi îi întreabă, că și ei doresc să atârne dela preoții aceia, cari s'au dat episcopului latin, și cari doresc să fie uniți?! La ce delegații au răspuns, că nici ei și nici țara lor nu se lasă de episcop, ci doresc să atârne dela el, după legăturile de mai înainte. După cari răspunsuri vlădica a însemnat numele deputaților și acestia prin tragerea crucii (+) au întărit declarația făcută; tot atunci li-a oprit vlădica, să asculte de preoții uniți cu vlădica latin.“

ȘTEFAN TĂȘIEDAN.

Un cămătar public în ceasul morții^{*)}).

Un oarecare cămătar public, care în viciața sa dăduse bani împrumut cu camătă de câte 15, 20, 25 și 100 % e pe pat de moarte. Preotul chemat să-l mărturisească, nu merge bucuros. Se teme adecă să nu-i impună o restituțiune, pe care muribundul poate n'ar primi-o, nici neamurile n'ar executa-o, ba poate acestea ar fi gata să-l insulte chiar și să provoace scandal. Se sfătuește cu un preot mai erudit, care-l îndeamnă să depună orice teamă, amintindu-i teoria propusă din partea tuturor teologilor, că nu avem datorință de-a întreba și de-a admoniă, când penitentul e în bună credință și admoniția nu ar folosi. Confesariul mângăiat pentru acest răspuns, merge la patul bolnavului și fără a-l mai întreba de cămătării, îl desleagă, găsindu-l de altminterlea dispus. Bun a fost sfatul și atitudinea confesarului?

Teologii propun într'adevăr teoria, că întrebările și admonițiile pot fi omise, când 1. penitentul e în bunăcredință; 2. nu

¹⁾ Din alt loc al Investigației apare, că în deputațiune au luat parte și Mihail Szabó și Dem. Szöke, ambii din Sârbi.

^{*)} Casimiro Cardinale Gennari, »Quistioni teologico-morali di materie riguardanti specialmente i tempi nostri«, Roma, Descliéé, Lefevre, a. 1907, pag. 101, nr. 63. Cardinalul Gennari tractează în acest op cu cunoscuta-i competență chestii și materii, cari se referă mai ales la timpurile noastre. Am socotit deci a fi oportun, să transcriu pentru preoțimea noastră acest caz practic. Principiile le poate folosi și în alte cazuri analoge.

e nădejde de emendare sau e teamă de scandale; 3. nu rezultă pagubă pentru binele comun¹⁾). Poate-se aplica teoria în cazul nostru?

Și întâiu, poate-se presupune bună credință într'un cămătar public? Adevărat, că uzura, mai ales când e escesivă, bate la ochii tuturor și e condamnată din partea oricărui suflet cinstit. Dar totuș nu lipsesc argumente, sau pretexte, cu cari și un cămătar împetrit poate să-și adoarmă conștiința și să se creadă nevinovat. Mulți cred, că fac milă, când ajută pe deaproapele lor, fie chiar cu camătă, în lipsa în care se află. Mulți sunt convinși, că pot luă uzură pe baza învoirii libere a celui împrumutat, a debitorului. Mulți cred, că primejdia, la care sunt espuși banii prin jocul sortii, mai ales în zilele noastre, coonestează uzura fie chiar escesivă. Mulți iarăși zic, că legea garantând orice contract privat, fie și uzurariu, contractul deja devine onest. Acestea sunt păreri abunăseamă greșite, sunt paliative; dar totuș sunt uneori suficiente, să înșele conștiințele și să facă să creadă de iertat ceea ce e neiertat. Și noi știm de fapt, că uzurarii, chiar și cei mai scandalosi, scuză de obicei în felul acesta conduita lor. Deci credem, că bunăcredință poate fi și într'un cămătar public.

Dar nu cumva putem nădăjdui, că un muribund se va îndreptă aeeva, dacă îl vom admonia? Bine ar fi, ca nădejdea întoarcerii tuturor muribunzilor să fie sigură, mai cu seamă fiind vorba de avari, cari și-au îmbogățit familia prin fraude! Toți știu, cum avariția e înrădăcinată mai virtos în sufletul bătrânilor, cu un picior în groapă, decât în a tinerilor și toți știu în ce fel această patimă strânge și terorizează sufletul omenesc. De aceea ne alăturăm judecății prudente a lui Frassinetti, care zice²⁾): Când confesarul pricepe, că penitentul muribund ar fi obligat să facă vre-o restituțiune, la care nu reflectează, și când acesta se pare, că e în bună credință; dacă crede, cumpănind bine lucrul, că nu e timp să se ocupe de ea, sau prevede, că penitentul n'ar voi să se lase convins despre obligațiunea, ce îi incumbă, va trebui să-l lase în buna credință lui și să-l deslege³⁾. Tot așa judecă și Berardi³⁾.

Dar, chiar și presupunând, că e nădejde de emendare, va trebui să oitem admoniția, când e în stare să producă scandal

¹⁾ S. Alfonso L. VI. p. 614 și 615.

²⁾ Comp. di T. M. Diss. VI. §. 4.

³⁾ Praxis Confesarii. n. 4755. ad. 2.

și rele mari. Așa judecă toți teologii în frunte cu S. Alfonzo ¹⁾, „Admoniția trebuie să se omită, când ne temem de scandalul altora, de infamie, certe și altele“. Căci „E mai bine să evităm *păcatele formale* ale altora, decât *păcatele materiale* ale penitentului“.

Nu cumva însă întrelăsând admoniția și deslegând pe un astfel de muribund, ar urmă scandal public și nu cumva această procedură ar fi spre paguba binelui comun?

Nu încapе îndoială, că scandal ar putea rezultă, și prin asta și paguba binelui comun. De aceea și învață S. Alfonzo în opul citat n. 615, bazându-se pe autoritatea lui De Lugo, că trebuie bunăoară făcut atent cel ce nu știe, că matrimoniul său e invalid, pe când publicul știe foarte bine. Și Benedict al XIV. zice, în bulla »*Apostolica*« din 26 Iunie 1749, că penitentul trebuie admoniat: „Când se află în atari împrejurări, cari, — tăcând sau disimulând confesarul adevărul, — l'ar întări pe penitent în lucrarea rea, nu fără sminteala altora, crezând că și lor li este iertat, ceeace văd, că fac nepedepsiți ce se apropie de ss. taine ale Bisericii.“

Dar să se observe, că în cazul nostru nu se tractează despre orice împrejurare, ci despre *necesitatea extremă* a penitentului în goana morții, în care, acest penitent, dispus de altcum în toate privințele, poate s'ar condamna și perde pe vecie, numai pentru această singură admoniție eventual imprudentă.

Benedict al XIV. vorbește mai ales despre sminteala ce s'ar da penitentului, pe care, neadmoniându-l, l-am întări în propusul său rău: ceeace nu se referă la cazul nostru.

Cazul amintit apoi de De Lugo, e din cazurile ce se întâmplă în decursul vieții, iar nu când e primejdie de moarte apropiată, când abunăseamă și Lugo ar sfātu, că e mai bine să tăcem.

Nu cumva însă poporul ar crede, că e iertată cămătăria, când ar vedeă că e deslegat și un cămătar public? Asta am putea-o admite, când cămătarul public ar voi să se apropie de ss. taine în decursul vieții. Dar știu cu toții, că în ceasul morții, în timpul acesta de primejdie extraordinară, Biserica, ca o mamă duioasă folosește indulgență mai mare. Știu cu toții, că pot întreveni împrejurări, în cari mărturisirea se poate

¹⁾ Ibidem, p. 614.

face și mai sumar, mărturisind bunăoara și numai un singur păcat, sau chiar strângând numai mâna confesarului. Toți știu că în ceasul morții, atâtea obligațiuni și canoane nu se pot impune. Deci deslegarea dată în ceasul morții, cu greu poate scandaliza pe careva, cum ar putea scandaliza deslegarea dată în alte împrejurări. De altcum notăm cu Berardi n. 4756: „Să se noteze, că confesarul e dator *din oficiu* să se îngrijească de de s. taină a pocăinții și de penitent, dar nu de binele public, (de care trebuie să se îngrijească din oficiu alții); de aceasta așadară trebuie să se îngrijească nu întrucât e confesar (de nu cumva el însuș ar dà scandal prin atitudinea sa), ci întrucât la așa ceva îl îndeamnă pe oricine legea iubirii, care cum se știe nu obligă cu jertfă mare“.

Prin toate acestea nu vrem să zicem, că pe un cămătar în ceasul morții îl putem dezlega cu ochii închiși. Zicem numai, că trebuie să examinăm bine împrejurările, și când confesarul e convins, că penitentul poate fi în bunăcredință, că penitentul cu greu poate fi îndemnat la restituțiune, sau că e teamă de scandal sau alte rele, dacă am impune acest obligamânt și că în fine deslegarea nu produce sminteală grea în public, poate și trebuie să omită admonițiunea. Ce privește buna credință se poate convinge, întrebând pe muribund, în general, dacă are remușcări de conștiință pentru reținerea lucrului sau averii altuia. Când răspunsul e negativ, poate să întrelase orice altă întrebare. Dacă e afirmativ, trebuie să ceară alte lămuriri, făcându-l să vorbească el, fără a-l întreba despre lucruri, pe cari el nu le descopere, și față de cari se poate presupune bună credința lui. Confesariul va judecă apoi, după destăinuirile, ce le va face însuș penitentul, dacă e prudent sau ba, să-i impună obligațiunea restituțiunii.

Dr. ALEXANDRU NICOLESCU.

CRONICĂ.

Dela consacrarea Preasfinției Sale episcopului de Lugoj. Noul episcop al Lugojului, Părintele Dr. Frentiu, în ziua de Anul-nou a primit taina hirotoniei arhieresti, în catedrala noastră. Orașelul nostru a îmbrăcat, din acest prilej, pentru câteva zile, iarăș haină de sărbătoare. Distingi oaspeți

și delegați veniți din toate părțile au înălțat fastul și podoaba ceremoniilor așa de cu adânc înțeles ale ritualului bisericesc, săvârșit, de astă dată, de către toți ceilalți trei arhieri ai noștri: Escelența Sa Î. P. S. Mitropolit și PP. SS. Lor episcopii dela Oradea mare și Gherla.

După cetirea bulelor și decretelor privitoare la denumire au urmat, potrivit rânduelii Euhologiului, cele trei profesii de credință dogmatică ale noului arhieru, apoi actul propriu al consacrării. Luminile aprinse — în vremea rugăciunii de consacrare și a punerii mânilor arhieresti pe capul nou-alesului — în mâinile întregului public ce umplea catedrala, potențau și mai mult fiorul sărbătoresc al momentului sublim, când mirele ales al diecezei Lugojuului primiă darul întreg al tainei apostoliei...

A urmat învesmântarea noului arhieru, a urmat liturgia pontificată de arhieru cel tânăr, iar la sfârșitul ei a urmat, de pe amvonul arhieresc, cuvântul de salutare al Ex. Sale Mitropolitului. Noul episcop a răspuns de pe amvonul evangheliei, aducând, mai întâiu de toate, mulțumite sincere arhierilor consacrați, de cari l-au legat, și până acuma, feliurite datorințe ale recunoștinții pentru multe binefaceri, de cari l-au împărțășit unul fiecare din ei și până acuma, și cerându-le sprijinul și dragostea și pe viitor.

Limpede și hotărât a amintit apoi noul arhieru Sionul românesc, a amintit neamul românesc, al căruia fiu și slugă credincioasă a promis că va fi. — Cu modestie și nu cu vorbe mari a vorbit despre datorințele unui adevărat arhieru românesc, în vremea de acuma. A spus limpede, că treapta aceasta înaltă nu a căutat-o, că nu a întreprins nici un pas, pentru ca să o ajungă, căci sarcina ei este prea înfricoșată chiar și ume-rilor îngerești...

Celce a vorbit astfel, își dă, fără îndoială, seama bine despre datorințele sale: *Non ministrari, sed ministrare*, nu a i-se slujit lui, ci el a slujit altora, tuturor: cuvintele acestea rostite din gura Lui, formează *deviza* noului arhieru și ceice au avut fericirea să cunoască, în trecut, mai intim și să convină mai de aproape, și cu acest prilej, cu noul arhieru al Lugojuului, aceia știu, că sub aceasta deviză se înșirue un lung *program* de activitate apostolică, căruia Păr. episcop Dr. Frențiu va stăruî cu toată puterea minții și inimii sale, povățuite de iubirea lui Dumnezeu, a bisericii și a neamului, să li deie întrupare și viață.

Salve, Preasfințite! (m).

Cursuri pentru analfabeți. »Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român« de mai mulți ani stăruie tot cu mai multă inimă și cu mai viu interes pentru înălțarea prin învățatură a țărănimii noastre. Prelegerile, ce le aranjează prin despărțăminte, biblioteca populară, conferințele trimisului ei, chestia cooperativelor sătești și cursurile pentru analfabeți sunt tot atâtea începuturi mari și frumoase, cari țintesc luminarea și încălzirea sufletului pătuții pe jos a poporului nostru, suplinind educația școlară acolo unde nu sunt școli și întregindu-o acolo, unde sunt.

Cunoaștem o mulțime de comune, în cari preoții singuri ori cu învățătorii, dacă sunt, țin și în iarna aceasta cursuri pentru analfabeți, voind să asculte de îndemnurile calde și sfaturile înțelepte date de presidiul »Asociațiunii« și mai ales de glasul conștiinții lor, care le spune despre marea lor datorință de a frânge pâinea fiilor și a nu-i lăsa de răsul lumii, lipsiți de învățatura necesară pentru a-și putea împlini chemarea de membrii ai bisericii, neamului, statului și ai societății.

Prin învățatură temeinică, serioasă și îndelungată vom ajunge acolo ca poporul nostru să iubească roadele culturii adevărate și să se înfrupteze din ele, scuturându-se de multe rele și nefericiri, în cari ajunge acum pentru orbia lui sufletească. Poporul cu plăcere și recunoștință ia parte la cursurile acestea. Dorul și voința de a ști, cum și mândria lui națională și conștiința de om îl îndeamnă pe fiecare să învețe, iar nu deosebitele apucături și împărțirea de rachiu, cum scrie, calumniând, »Budapesti Napló« (Nr. 11—1913), care de altcum îndeamnă pe maghiari, ca să țină și ei atari cursuri.

Durere, sunt însă și comune, în cari deși »nu este strugure în vie, și smochine în smochin, și frunzele au căzut de tot« (Ier. 8, 13), totuș conducătorii naturali ai poporului petrec într'o regretabilă nepăsare. Aceștia nu vreau să vadă și să recunoască mizeria poporului și nu vreau să audă nici îndemnurile mai marilor, nici glasul conștiinții lor și nici glasul Domnului, care le zice: »iată laptele îl mâncați, și cu lâna vă îmbrăcați, și ce e gras junghiați, și oile mele nu le pașteți« (Ez. 34, 3). Dar temeinice și mângâietoare nădejdi avem, că curentul sănătos, ce s'a pornit, va trezi tot mai mulți la cunoștința unei datorințe neîmplinite și că nu peste mult vor fi rari credincioșii, de cari să nu se apropie *părintele* cu gândul curat și sincer de a-și smulge fiii din întunerecul neștiinții. (șr.)

Programul serbărilor jubilar, ce se vor ține în Roma întru amintirea desrobirii Bisericii din partea lui Constantin a fost publicat mai întâiu în nr. din 6 Ianuarie a gazetei »Osservatore Romano«. El se va publica și în nr. 1 a buletinului, care se va scoate din prilejul acestui an jubilar, și se poate rezumă în următoarele.

În Roma serbările jubilar, inaugurate încă în 22 Octomvrie 1912 prin o festivitate ținută în prezența cardinalilor, a corpului diplomatic, a dignitarilor papali și a mai multor oaspeți anume invitați, se vor începe proprie numai în 30 Martie, când societatea numită »Collegium Cultorum Martyrum« va aranja un pelerinaj la *catacombe*.

În 6 Aprilie se va începe o serbare de 8 zile în *biserica din Lateran*. Serbarea aceasta se va inaugura prin o liturghie pontificală greacă și se va încheia a opta zi prin liturghia celebrată de »arciprete«-le basilicei din Lateran, Petru Respighi, vicarul Romei, fiind de față toți dignitarii papali, corpul diplomatic și toți episcopii, cari vor fi prin Roma. Cadrul acestor 8 zile de sărbătoare va fi bine umplut cu predici ocazionale ținute tot de episcopi, și cu diverse servicii dumnezești. — În toată vremea va fi expusă spre închinare o foarte veche icoană a Mântuitorului, așa numita »acheropită«, sau mai bine zis »acheropoieta« = »nefăcută de mână omenească».

În 20 Aprilie se vor ține în *basilica sf. Petru* aceleași festivități, cari se obicinuesc în alți ani numai în sărbătoarea sf. Petru (29 Iunie). Va pontifica »arciprete«-le basilicei Card. Rampolla, fiind expuse în tot decursul serbării moaștele patimilor Domnului Hristos. Festivități mari vor fi în 27 Aprilie în basilica sf. Pavel de pe calea Ostia.

Zilele de 2, 3 și 4 Maiu vor fi închinare în mod exclusiv sf. Cruci. Serbările aceste vor fi ținute în biserica »*S. Croce in Gerusalemme*«, ridicată în forma ei primă de însaș sf. Eleua. În această biserică se păstrează bucata cea mai mare din Crucea, pe care a fost restignit Mântuitorul, care va fi espusă spre închinare. În 4 Maiu vor binecuvânta și ilumina seara o Cruce mare ridicată în amintirea acestor serbări pe »*Monte Cavo*«, cel mai înalt pisc al munților Albaniei, care se vede și din Roma.

Serbările vor culmina în festivitățile ce se vor ține în *basilica sf. Petru* la 11 Maiu, când va pontifica însuș Sf. Părinte Piu X. În seara acestei zile vor fi iluminate cele trei basilici principale ale Romei (S. Petru, bas. din Lateran și S. Maria

Maggiore), și afară de aceea toate crucile, și monogramele (asemenea celui ce s'a arătat lui Constantin) Mânt. Hristos de pe toate bisericile din Roma și jur. Vor fi provocați și particularii să ilumineze în această sfântă seară locuințele lor private.

Se vor mai ținea apoi serbări mai neînsemnate în 18 Maiu (basilica S. Agnese) în 25 Maiu (bas. Sf. Lorenzo), în 8 Iunie (S. S. Pietro e Marcellino) și în 31 August în Albano pe seama celor din Latium.

Anul jubilar se va încheia prin serbările, ce se vor ține între 5—8 Decembrie în basilica Prea C.F. »S. Maria Maggiore«, unde va fi espusă icoana făcătoare de minuni a Preacuratei, așa numita — »Borghesiana«.

După cum apare și numai din aceasta schiță sumară a programului, serbările aranjate în Roma vor întrece în toate privințele manifestațiile jubilarie ale altor puncte însemnate ale Bisericii catolice. Dar e și firesc să fie așa, fiind prin aceasta oarecum angajate toate neamurile să aierge la Roma, centrul unității catolice. — Vom putea oare merge și noi?! (ar.).

*

Beatificarea Pontifului Piu IX. Ziarele italiene mai de seamă, se ocupă mult cu starea prezentă a afacerii beatificării Pontifului Piu IX., care a făcut un mare bine și Bisericii noastre gr.-cat. române, înființând în Nov. 1853 episcopiile de Gherla și Lugoj și cu bula »Ecclesiam Christi« provincia bisericască gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș. Afacerea aceasta se află în stadiul de pregătire. În Imola, orașul, unde Ferretti Mastai, mai târziu Piu IX., a petrecut mult timp ca episcop și cardinal, s'a înființat un tribunal special, care se ocupă numai cu adunarea datelor și a mărturiilor privitoare la viața marelui Pontifice. Materialul procesului se va trimite la Roma, unde în o întreagă serie de ani se va ordina și se va judeca cât se poate mai imparțial.

Dorind, ca chestia beatificării evlaviosului Pontifice să ajungă la bun sfârșit, sperăm, că sufletul lui mare, cere dela Dumnezeu și conservarea instituțiunii religioase și culturale, ce a făcut pe seama noastră. (sr.).

Cărți și reviste.

Păr. Dr. Elie Dăianu, protopopul Clujului, retipărește din revista »Transilvania« frumosul espozeu ținut în ultima adunare generală a Astrei despre »problemele Asociațiunii.«

Gândul de a perpetua amintirea celei dintâiu adunări generale a Asociației, intrate în a doua jumătate de veac a existenței sale, merită toată lauda. Caracterizând pe scurt, după cum s'a putut face în cadrele unui discurs, activitatea celor 50 de ani ai Astrei, în cari ea a fost mai mult steaua luminoasă a păturii noastre culte, decât învățătoarea țăranilor, Păr. Dr. Dăianu constată cu bucurie, că adevărata problemă a Asociației — de a pătrunde la vatra țăranului spre a-l ridica și întări — în pragul celor 50 de ani, cari încep acum, ajunge să se realizeze. Cu desvălirea monumentului lui G. Barițiu »s'a închis o epocă și s'a deschis alta.« Biblioteca populară, care în primul an are 12,000 de abonați este dovada cea mai eclatantă a acestei aserțiuni. Iar chestia cooperativelor, de cari Astra se ocupă acum și în favorul cărora comitetul a făcut propunere este o altă dovadă al acestui nou curent. O mică modificare în proiectul comitetului ar fi însă de introdus și atunci, sprijinite de Asociație, cooperativele ar fi chemate să organizeze economicește țăranimea »elementul productiv și conservativ al capitalului național.« (ic.)

*

Mișcarea catolică din »țară« ne-a surprins anul acesta cu o nouă publicație lunară intitulată: »Lumina Creștinului.« Ea iese la Iași și este îngrijită de preoții catolici din anturajul arhiepiscopului de acolo Mons. Nicolae Iosif Camilli, care nu putea să prăznuască mai demn jubileul preoției sale de 50 de ani — decât contribuind cu indemnul și sprijinul său la scoaterea unei publicații, menite să întărească în credincioșii săi alipirea de legea lor.

»Lumina Creștinului« are formatul revistei noastre, cuprinzând pe cele 16 pagini ale primului număr îndemnuri curate pentru o frumoasă vieață creștinească. »Foaia catolică lunară« a Ieșenilor, care costă anual numai 2 cor., se îndreaptă mai ales către credincioșii celor două eparhii catolice din țară, dar va găsi, credem, și la noi sprijinul material, pe care îl merită. (ar.)

*

În Nr. 5—6 (Noemvrie—Decemvrie) 1912 a revistei Societății »Frăția« a preoților din eparhia Argeș (România) »Adevărul Bisericesc«, păr. econom Rizescu se ocupă de taina sf. maslu.

Încrestăm acest articol al părintelui econom, pentru motivul că de-o parte găsim într'ânsul o frumoasă și laudabilă nizuința de-a scoate multele superstiții (ca bunăoară aceea, că »unii creștini dela țară pretind.... a li-se face sf. maslu la ei acasă pentru vite) și abuzuri, cari sunt la ordinea zilei în Biserica Ro-

mâniei, iar de altă parte, pentru că atingând și învățătura Bisericii catolice privitoare la maslu, susține mai multe neadevăruri, pe cari apoi își ia ușoara sarcină de ale combata.

Ce privește abuzurile, cari ating săvârșirea acestei taine din partea preoților, stăruie mai ales asupra felului cum se cetesc rugăciunile prescrise. »Caracteristica acestei slujbe, zice dsa, este iuțea aproape fenomenală cu care se face; în săvârșirea ei se intră aproape fără nici un început: unul cetește canonul, altul mîlitfele, un altul Apostolul, și toți încep și cetesc deodată, nici în șoaptă nici cu înțeles tare, așa, că nu se aude decât o borboreală sgomotoasă și neînțeleasă. Nu se cetește în auz decât Evangheliile și rugăciunile de binecuvântare a untului de lemn, dar și această rugăciune se cetește fără nici o ordine și fără nici un tact, astfel că în 15 minute tot maslul e gata.» — Suntem noi oare mai buni?! Ori mai sunt doară și între preoții noștri de aceia, cari, în această icoană a unei bune părți a preoțimii din țară, se recunosc pe sine.

Trecând la partea, în care păr. econom se ocupă de învățătura și practica catolicilor, ținem să-l corectăm în următoarele.

1. Învățătura Bisericii catolice privitoare la subiectul acestei taine este perfect aceeași, pe care d-sa o zice proprie a Bisericii ortodoxe. 2. Nu este adevărat, că Biserica catolică ar identifica ungera de pe urmă cu »viaticul« muribunzilor, sub care ea înțelege tot sf. împărtășire ca și Biserica ortodoxă. E deadreptul ridicolă apoi observarea, că Biserica catolică ar susține, că »de multeori se întâmplă, ca bolnavul, după terminarea sf. maslu, să moară.« Cum adevărat? La ortodoksi nu se întâmplă aceasta?! 4. Că apoi în Biserica catolică oleul, ce se folosește la maslu, trebuie să fie binecuvântat de episcop, e adevărat, dar nu mai puțin adevărat e și aceea, că în veacurile prime tot așa a fost aceasta și în Biserica răsăriteană — după cum ne spune Goar.

Aceste păreri catolice ar fi: dușmanii, pe cari păr. Rizescu îi decapitează pe rând. — Putea să nu și-i creeze! Și făcea mult mai bine! (ar.)

Cărți intrate la redacție.

Dr. Onisifor Ghibu, I. Anuar pedagogic (1913). Sibiu 1912. Prețul: cor. 2'50; pentru România 3 lei.

Dr. Avram Sădean, Apostolatul primilor profesori ai preparandiei noastre. Arad, 1912. Prețul: 60 fileri.

Dr. Elie Dăianu, Problemele Asociațiunii. Sibiu 1912.

Dr. Gustav Le Bon — Victor Anestin, Nașterea și moartea materiei. (Biblioteca pentru toți nr. 777). București 1912. Prețul: 30 bani.

G. I. Niculescu-Varone, Printre străini. București 1913. Prețul 50 bani.

Calendarul Catholic pe anul 1913. Anul XI. Iași 1913. Prețul 50 bani.

TELEFON.

Manuscrisele nu se înapoiază.

V. Orade. Ne face plăcere, când ni-se pun și astfel de întrebări, cari se referă direct la grija de suflet. — Afară de Sâmbăta și Duminica și afară de zilele din Săptămâna luminată, totdeauna se recitează Mezonopturul de toate zilele. — La întrebarea a doua aflați răspunsul în suplimentul numărului 1. a. c.

B. Aboș. Nu se poate! Procedura greșită a oricui nu poate scuza păcatele noastre. Comunicarea în cele sfinte cu ceice stau afară de Biserica noastră și administrarea sf. Sacramente celor de altă credință e un abuz regretabil, care produce cel mai stupid și mai stricăcios indiferentism religios, pentruce e timpul suprem, ca să se caseze pretutindenea. Să trăim în pace și cu cei de alte credințe, să-i iubim pe toți, în special pe frații gr.-orientali. Cu aceștia să conlucrăm în cea mai frumoasă armonie pe toate terenurile, înălțând cu puteri unite moralul poporului român și înmulțându-i capitalul intelectual și material. Pe terenul religios însă trebuie să rămânem cu totul separați până la fericitoarea unire a tuturor. De altcum noi nu putem înțelege mentalitatea aceloră, cari cred, că poate produce har și binecuvântare o lucrare, ce se îndeplinește pe lângă călcarea cu știința și voința a legii Domnului și pe lângă desconsiderarea poruncilor Bisericii.

R. Crăciunel. Aveți toată dreptatea! Situația e din seamă afară grea: marea te aruncă pe uscat și uscatul nu te primește! Să ne rugăm, ca să nu vă pierdeți nădejdea în mila Domnului, fiindcă de această milă dumnezească se vor resfrânge toate valorile nedreptăților omenești.

C. Balda. Legea pentru cvincvenalele preoților încă nu-i gata. În bugetul anului 1913 însă e o pos. de 3,340,267 cor., cari se vor da cât mai curând ca *ajutor* tuturor preoților îndreptății la cvincvenal.

S U M A R U L :

Dr. Alexandru Rusu : »În acesta învinge!« — **Dr. Ioan Bălan :** Limba românească în cele dintâi cărți bisericești. (II). — **Dr. Ioan Sâmpăleanu :** Intențiunea Romei față de biserica română din Ungaria (II). — **Ștefan Tășiedan :** Icoane din viața poporului român din Bihor (1726—1748) (II). — **Dr. Alexandru Nicolescu :** Un cămătar public în ceasul morții. — **Cronică :** Dela consacrarea Preasfinției Sale episcopului de Lugoj (m.); Cursuri pentru analfabeți (șr.); Programul serbărilor jubilară (ar.); Beatificarea Pontificalui Piu IX. (șr.). — **Cărți și reviste :** *Dr. Elie Dăianu :* Problemele Asociațiunei (ic.); »Lumina Creștinului« (ar.); »Adevărul Bisericesc« (ar.); Cărți intrate la redacție. — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.